

ประติมากรรมขอม

ศาสตราจารย์ หม่อมเจ้าสุภัทธุติศ ดิสกุล

ทรงเรียบเรียงจากบทความของศาสตราจารย์ จอง บัวเชอติเย่

(ต่อจากนิตยสารศิลปากร ปีที่ ๑๓ เล่ม ๕ พ.ศ. ๒๕๑๓)

เครื่องดินเผา

เครื่องดินเผาของประเทศกัมพูชาสมัยโบราณ ไม่ว่าจะเป็นของพื้นเมืองหรือของต่างชาติ ได้รับการศึกษาพิจารณาแต่เพียงเล็กน้อย นอกไปจากเครื่องดินเผาบางชิ้นที่มีอายุเก่าแก่มากและนายมัลเลอเร็ต (L. Malleret) ได้เคยพิจารณาศึกษาไว้บ้าง เราก็มีแต่เพียงบทความของนายซิลิซ (A. Silice) และโกรลีเย่ (G. Groslier) ซึ่งแต่งขึ้นก่อน พ.ศ. ๒๔๖๘ เกี่ยวกับเครื่องดินเผาในประเทศกัมพูชา บทความที่แต่งขึ้นเมื่อเร็ว ๆ นี้เกี่ยวกับเครื่องดินเผาของประเทศใกล้เคียง เช่นเครื่องดินเผาภายในประเทศไทย ก็ยังไม่มีผู้นำมาใช้เปรียบเทียบกันมากนัก และเมื่อเร็ว ๆ นี้เองนายโกรลีเย่ผู้บุตร (B. Ph. Groslier) จึงได้เริ่มพิจารณาศึกษาเศษภาชนะดินเผาซึ่งได้จากการขุดค้นชั้นดินตามหลักวิชาการ ผลของการศึกษานี้ยังไม่ได้ตีพิมพ์ และสิ่งที่เราอาจนำมาใช้ได้เกี่ยวกับภาชนะดินเผาในประเทศกัมพูชา ก็คือ ความพยายามที่จะแบ่งภาชนะเหล่านั้นออกเป็นแบบต่าง ๆ ภาชนะดินเผาเหล่านั้นส่วนใหญ่อันพบโดยบังเอิญ และก็ยังไม่สามารถจะแบ่งได้ด้วยว่าชิ้นใดทำขึ้นในประเทศไทย ชิ้นใดทำขึ้นในประเทศกัมพูชา

ศาสตราจารย์บัวเชอติเย่ได้อ้างถึงสาเหตุ ๓ ประการที่ทำให้การกำหนดอายุของภาชนะดินเผาเหล่านั้นเป็นไปได้โดยยากลำบาก เว้นแต่จะทำการขุดค้นชั้นดินตามหลักวิชาการเท่านั้น สาเหตุเหล่านั้นก็คือ

๑. ประเพณีที่ชอบฝังศิลาฤกษ์หรือลูกนิมิตร่วมกับภาชนะดินเผาจากที่ต่าง ๆ ทุกสมัย ไม่ว่าภาชนะเหล่านั้นจะยังคงอยู่บริบูรณ์หรือแตกหักไปบ้างแล้ว
๒. การนิยมใช้ภาชนะที่มีคอแคบสำหรับใส่กระดูกฝังไว้ตามที่ต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในศาสนสถานสมัยโบราณ คอของภาชนะนี้มักถูกฝนออกเสียด้วย
๓. การนิยมใช้ภาชนะดินเผาขนาดใหญ่สำหรับบรรจุสิ่งมีค่าฝังไว้ใต้ดิน หรือใช้ในครัวเรือนลงมาจนกระทั่งถึงสมัยปัจจุบัน

สำหรับเครื่องดินเผาสำหรับใช้ประกอบสถาปัตยกรรมก็มีผู้กล่าวถึงแต่เพียงเล็กน้อย คือ นายซีลีซ โกรตีเย และปาร์มันต์เชอร์ (H. Parmentier) นายโกรตีเยได้เคยกล่าวไว้แล้วว่าศัพท์ภาษาเขมรเกี่ยวกับภาชนะดินเผาและการประดิษฐ์ภาชนะเหล่านั้นก็มีอยู่น้อย จนกระทั่งทำให้ไม่อาจคิดได้ว่าการทำภาชนะดินเผาเป็นสิ่งที่ปฏิบัติกันอยู่เป็นประจำในประเทศกัมพูชา เท่าที่ค้นพบหลักฐานในปัจจุบัน คำกล่าวเช่นนั้นจำต้องถูกแก้ไขบ้าง เพราะได้ค้นพบภาชนะดินเผาที่มีอายุเก่าแก่มากในประเทศกัมพูชา แต่สำหรับสมัยหลัง ๆ ข้อความดังกล่าวก็คงเป็นความจริง เพราะเหตุว่าได้ค้นพบภาชนะดินเผาของต่างประเทศเป็นจำนวนมากมาย เช่นของจีน ไทย และญวน ในประเทศกัมพูชา ภาชนะดินเผาของเขมรนั้นคงจะได้ส่งเป็นสินค้าขายออกแต่เพียงเล็กน้อยเท่านั้น

เครื่องดินเผาพื้นเมือง นายมัลเลอเรต์ได้รวบรวมและตีพิมพ์เครื่องดินเผาชิ้นต่าง ๆ ซึ่งค้นพบที่เมืองออกแก้ว เครื่องดินเผาเหล่านั้นคงอยู่ในสมัยชั้นแรกเริ่มประวัติศาสตร์และสมัยประวัติศาสตร์ชั้นแรกในประเทศกัมพูชา ส่วนใหญ่เป็นเครื่องมือที่ใช้สำหรับประดิษฐ์ภาชนะดินเผา บางชิ้นมีลักษณะคล้ายกับที่ค้นพบ ณ ตำโรงเสน (Samrong Sen) และคล้ายกับเครื่องมือที่ยังคงใช้กันอยู่ในปัจจุบัน เครื่องมือเหล่านี้มีเป็นต้นว่าเครื่องบดซึ่งทำด้วยดินเผาและศิลา เครื่องมือขัดให้เรียบเศษสำหรับรองรับเตา (?) ไม่สำหรับตี ฯลฯ เครื่องมือคล้ายคลึงกันนี้ ได้ค้นพบที่เมืองนครบุรี และในที่หลายแห่งในประเทศกัมพูชา ปัจจุบันบางชิ้นก็รักษาอยู่ในพิพิธภัณฑ์กรุงพนมเปญ อย่างไรก็ดีไม่เคยค้นพบซากเตาเผาเครื่องถ้วยชามในประเทศกัมพูชาเลย ข้อนี้ เราก็คงไม่ควรประหลาดใจจนเกินไปนัก เพราะเหตุว่าภาชนะดินเผาในสมัยปัจจุบันที่กัมพูชาจนถึงยี่งองเผากันอยู่กลางแจ้งด้วยเหตุนี้เองการที่กล่าวได้ว่าได้ค้นพบชิ้นส่วนสำหรับรองรับเตาจึงยังคงเป็นสมมุติฐานอยู่

สำหรับสมัยเมืองพระนครตั้งแต่ต้นพุทธศตวรรษที่ ๑๕ ลงมา เศษภาชนะที่แตกหักหรือบิคเบี้ยวในการเผา ก็ได้เคยค้นพบกันบนเขาพนมกุเลน ใกล้กับถนัลมเรจ (Thnal Mrech) และสัมพูตลาย (Sampou Thleay) ซึ่งได้ค้นพบว่ามีอยู่ ๒ ชั้นภายใต้พื้นดิน เครื่องมือชั้นเดียวที่ค้นพบก็คือแกนสำหรับหมุนของช่างปั้นเครื่องถ้วยชาม ซึ่งปัจจุบันอยู่ในพิพิธภัณฑ์กรุงพนมเปญ และคล้ายคลึงกับชิ้นที่ค้นพบ ณ เมืองออกแก้วมาก แม้ว่าจะได้ค้นพบสิ่งของต่าง ๆ ดังกล่าวก็จริงแต่ก็ไม่ได้เคยค้นพบซากเตาเผาเครื่องถ้วยชามเลย ทั้งนี้จำต้องกล่าวด้วยว่าพื้นที่เหล่านั้นยังไม่เคยได้รับการขุดค้นหรือศึกษาตามหลักวิชาการอย่างแท้จริง เครื่องดินเผาที่ค้นพบในสมัยนี้ประกอบด้วยภาชนะดินเผา ได้แก่ แก้วหรือถ้วยสำหรับใส่กระดูก มีฝาเป็นรูปครึ่งวงกลมมีจุดเป็นรูปร่างต่าง ๆ กัน ขวดรูปไข่มีคอแคบสอบเข้าหากัน นอกจากนี้ก็มีเครื่องดินเผาประกอบสถาปัตยกรรม เช่นกระเบื้องตัวผู้ กระเบื้องตัวเมีย กระเบื้องเชิงชาย กระเบื้องครอบอกไก่ และบราลี ทั้งหมดนี้คลุมด้วยเคลือบสีค่อนข้างเหลืองซึ่งทำให้นักไปถึงภาชนะดินเผาจีนสมัยราชวงศ์ซ้อง (พุทธศตวรรษที่ ๑๖ - ๑๘) การ

สร้างเครื่องดินเผาเหล่านี้คงเป็นแบบขอมที่ทำขึ้นเลียนแบบจีน และนายโกรสเย่ก็คิดว่าคงประดิษฐ์ขึ้นก่อนพุทธศตวรรษที่ ๑๙ ลวดลายเครื่องประดับที่ปรากฏอยู่บนกระเบื้องเชิงชาย อันเป็นหลักฐานอย่างเดียวกับที่อาจนำมาเปรียบเทียบได้ก็ดูจะสนับสนุนสมมุติฐานข้อนี้ พร้อมทั้งทำให้คิดว่า สกulpture ดินเผาที่เขาพนมกุเลนนั้นคงจะได้ผลิตงานติดต่อกันลงมาเป็นเวลาหลายร้อยปี

ต่อจากนี้เราจะได้พิจารณาเป็นสมัย ๆ ไป เกี่ยวกับเครื่องดินเผาที่ใช้ประกอบสถาปัตยกรรม (แต่จะไม่กล่าวถึงแผ่นอิฐในที่นี้) รวมทั้งภาชนะดินเผาอย่างแท้จริง

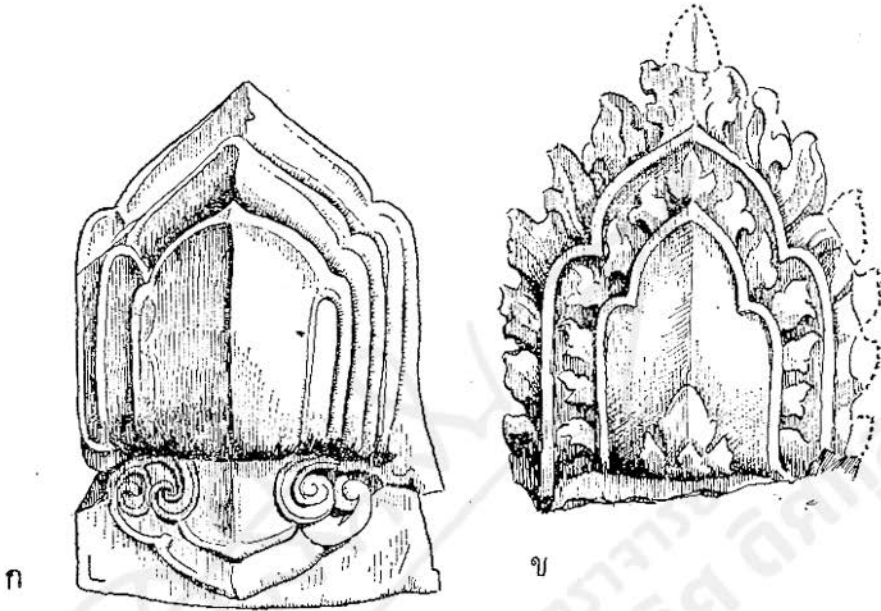
เครื่องดินเผาที่ใช้ประกอบสถาปัตยกรรมก่อนสมัยเมืองพระนคร วัตถุเกือบทั้งหมดในสมัยนี้มาจากดินแดนทางตอนใต้ของประเทศกัมพูชา และโดยเฉพาะจากเมืองออกแก้ว ความแตกต่างระหว่างเครื่องดินเผาในสมัยประวัติศาสตร์ตอนต้นแห่งประเทศกัมพูชาและสมัยก่อนสร้างเมืองพระนครนั้นดูได้ยาก ทั้งนี้เพราะการค้นพบก็ไม่แน่นอนและไม่มีชิ้นส่วนที่อาจจะนำมาเปรียบเทียบกันได้ด้วย โดยทั่วไปในการขุดแต่งโบราณสถานสมัยก่อนเมืองพระนครก็ไม่ได้เคยพิจารณาศึกษาเศษเครื่องถ้วยชามที่ขุดค้นพบเลย เช่นนายปาร์มังกิเออร์ก็ไม่ได้เคยกล่าวถึงเครื่องถ้วยชามไว้ในหนังสือของท่าน นายโกลูเบฟ (V. Goloubew) ก็กล่าวแต่เพียงว่า “เศษเครื่องดินเผา” ที่ท่านขุดพบ ณ ปราสาทสมโบร์ไพรกุกหมู่ใต้ “อยู่ใต้พื้นระหว่างปราสาทหลัง ที่ ๑ ใต้ และหลังที่ ๕ ใต้” เท่านั้น ความจริงเศษเครื่องดินเผาดังกล่าวมีความสำคัญสำหรับการศึกษาศิลปขอมแบบสมโบร์ไพรกุกมาก ด้วยเหตุนี้เราจึงไม่มีหลักฐานเลยเกี่ยวกับเครื่องดินเผา ระหว่างพุทธศตวรรษที่ ๑๒ จนถึงกลางพุทธศตวรรษที่ ๑๕ และก็มีช่องว่างอยู่ระหว่างเครื่องดินเผาสมัยก่อนเมืองพระนครที่เก่าที่สุดกับสมัยเมืองพระนคร

เครื่องดินเผาประกอบสถาปัตยกรรมสมัยก่อนเมืองพระนครทางทิศใต้ของประเทศกัมพูชา อาจแบ่งออกได้เป็น ๒ จำพวก คือจำพวกกระเบื้องมุงหลังคา และจำพวกเครื่องประดับสถาปัตยกรรม จำพวกแรกประกอบด้วยกระเบื้องดินเผาซึ่งอาจแบ่งออกได้ตามเศษที่ค้นพบเป็น ๒ ชนิด เป็นกระเบื้องดินเผาที่แบน ไม่มีเคลือบหุ้ม แต่อาจมีบางชิ้นที่บีตทอง ชนิดแรกค้นพบที่โบราณสถาน K ณ เมืองออกแก้ว เป็นกระเบื้องรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าขนาดใหญ่ ขนาด ๑๗ x ๑๙ ซม. จนถึง ๒๙ ซม. หนา ๒๕ - ๓๕ ซม. มีน้ำหนักมาก ประกอบด้วยส่วนทางด้านหลังสำหรับสวมและบางครั้งทางด้านบนก็มีร่องยาวสำหรับระบายน้ำ ชนิดที่ ๒ ค้นพบบ่อย ๆ เป็นกระเบื้องมีขนาดเท่ากับแบบแรก แต่บางและเบาว่ามาก ด้านบนมักทำเป็นร่องเล็ก ๆ ตามแบบต่าง ๆ กันหรือมีจะนั้นก็ทำเป็นเส้นนูนขึ้นเป็นริ้ว มีห่วงสำหรับสวมหรือมีเดือย กระเบื้องชนิดที่ ๒ นี้ได้ค้นพบที่เมืองนครบุรีด้วย เหตุนี้จึงจะเกิดขึ้นหลังชนิดแรก ไม่ได้เคยค้นพบกระเบื้องเชิงชาย หรือกระเบื้องครอบอกใต้สำหรับชนิดที่ ๑ สำหรับบราสิรูปร่างกลมมีปลายข้างล่างเป็นรูปปีกกาที่อาจใช้

สำหรับกรอบอกไก่ของกระเบื้องชนิดที่ ๒ ได้ค้นพบชิ้นหนึ่งมีรูปเป็นเศียรนาค เศษเครื่องดินเผาหลายชิ้นมีรูปคล้ายลูกกรงกลวงภายใน เช่นที่ค้นพบ ณ เมืองออกแก้ว เมืองนครบุรี ก็อาจเป็นบราลีที่มีรูปร่างค่อนข้างเจริญขึ้นแล้ว

เครื่องดินเผาประดับสถาปัตยกรรมประกอบด้วยลวดลายที่ปั้นขึ้นก่อนเผาไม่มีเคลือบคลุม ที่น่าชมที่สุดก็คือลายกุกุหรือหน้าต่างวงโค้งเกือกม้ามีรูปบุคลิกอยู่ภายใน ซึ่งค้นพบที่นุ่ยซำ (Nui Sam) มีลักษณะเช่นเดียวกับที่สลักอยู่บนปราสาทสมโบร์ไพรกุกหลังที่ ๑๗ เหนือ และคงจะไม่มีอายุเก่าไปกว่าพุทธศตวรรษที่ ๑๒ ศีรษะมนุษย์ดินเผาอีกหลายศีรษะก็คงจะมาจากลวดลายเช่นนี้ นอกจากนี้ก็มีศีรษะสัตว์เช่น เกียรติมุข สิงหลมุข มกรมีผู้ชี้ ซึ่งยังไม่ทราบว่าจะใช้สำหรับอะไรแน่ ยังได้ค้นพบลวดลายดินเผา สำหรับประดับยอดคณังหรือลายลวดบัวบนฐาน เศษลูกกรงกลวง เศษกระเบื้องปูพื้น รูปจำลองอาคาร ซึ่งทำให้รู้สึกว่าการเครื่องดินเผาได้มีส่วนสำคัญพอใช้ในสถาปัตยกรรมสมัยก่อนเมืองพระนครมาตั้งแต่แรก โดยเฉพาะถ้าเรานำชิ้นส่วนซึ่งค้นพบที่เมืองออกแก้วไปเปรียบเทียบกับเศษภาพสลักนูนต่ำ ซึ่งแสดงเรื่องราวทางพุทธศาสนาและค้นพบที่เมืองนครบุรี ปัจจุบันรักษาอยู่ในพิพิธภัณฑ์กรุงพนมเปญ

เครื่องดินเผาประดับสถาปัตยกรรมในสมัยเมืองพระนคร แสดงโดยกระเบื้องมุงหลังคาและบราลี ตั้งแต่ศิลปะขอมแบบพระโค (ราว พ.ศ. ๑๔๒๐ - หลัง พ.ศ. ๑๔๓๖) ก็แสดงให้เห็นว่ามีการเปลี่ยนแปลงอย่างแท้จริงเกิดขึ้นในการมุงหลังคา ในขณะที่กระเบื้องมุงหลังคาในสมัยก่อนเมืองพระนครทุกแผ่นเป็นแผ่นแบน กระเบื้องมุงหลังคาในสมัยเมืองพระนครก็เป็นกระเบื้องรูปโค้งและวางเรียงตามแบบโรมันหรือแบบจีน สำหรับขนาดของกระเบื้องเองก็ดูเหมือนจะไม่ได้เปลี่ยนแปลงไป คือมีรูปร่างสอบขึ้นข้างบนเล็กน้อย มีความยาวระหว่าง ๒๔ - ๒๗ ซม. และกว้างระหว่าง ๑๖ และ ๑๔ ซม. กระเบื้องตัวเมียเป็นแผ่นแบนมีขอบตั้งได้ฉาก แต่กระเบื้องตัวผู้เป็นแผ่นโค้ง การเกี่ยวกันใช้เครื่องเกี่ยวที่เป็นเส้นขวางและยาวสำหรับกระเบื้องตัวเมียและเป็นรูปเคียวสำหรับกระเบื้องตัวผู้ เครื่องเกี่ยวนี้อยู่ตรงกลางของแผ่นกระเบื้อง สำหรับกระเบื้องกรอบอกไก่นั้นทำเป็นรูปเฉียงประมาณ ๔๕ องศา มีลายเป็นวงโค้งประกอบ กระเบื้องเชิงชายประกอบด้วยลวดลายที่ตั้งขึ้นเป็นเส้นตรง เป็นกระเบื้องที่น่าสนใจที่สุดเพราะมีแบบต่างๆ กันซึ่งประดิษฐ์ขึ้นตามความนิยมในขณะนั้น กระเบื้องเชิงชายนี้มีอยู่ ๓ แบบ คือแบบแรกมีขอบล่างคดเป็นเส้นตรงแบบที่สองขอบล่างสลักเป็นวงโค้ง ๒ วง และแบบที่ ๓ ขอบล่างมีเส้นเข้ามาประกอบ ลวดลายที่ใช้ประดับกระเบื้องเชิงชายเหล่านี้มาจากลายกลีบบัว ลายเช่นนี้เป็นลายที่นิยมกันมากที่สุดในศิลปะขอมแบบพระโค (ภาพถ่ายเส้นที่ ๑๘ ก.) แต่ต่อมากระเบื้องเชิงชายนี้ก็มีรูปร่างแบนลง บางครั้งก็มีลายใบไม้มาประกอบอยู่เป็นขอบเช่นในศิลปะขอมแบบแปรรูป (พ.ศ. ๑๔๕๐ - ราว

ภาพลายเส้นที่ ๑๘
 ก. กระจับปี่เจียงซายปราสาทพระโค
 ข. กระจับปี่เจียงซายปราสาทแปรรูป

พ.ศ. ๑๕๑๐ ภาพลายเส้นที่ ๑๘ ข.) กระจับปี่มุงหลังคาในสมัยเมืองพระนครมีรูปร่างหนัก มักมี
 ทรายเข้ามาปนอยู่ด้วยเสมอ ด้านบนมีเคลือบมัน สีตั้งแต่เหลืองปนเขียวไปจนกระทั่งถึงสีน้ำตาล
 สีที่มีอยู่เป็นประจำก็คือค่อนข้างเขียวหรือค่อนข้างน้ำเงิน บราลีมีความสูงประมาณ ๓๐ ซม. มีรูป
 ร่วงคล้ายกับบราลีซึ่งสลักจากศิลาทรายและมีอยู่เป็นจำนวนมากตามศาสนสถานขอม บราลีเหล่านี้
 นี้ไม่มีวิวัฒนาการที่อาจสังเกตเห็นได้ ส่วนใหญ่มักเป็นชั้นเดียวกับกระจับปี่ครอบปกไว้ สำหรับ
 ศิลปะขอมสมัยนี้เราก็คงไม่สามารถเห็นลวดลายอย่างอื่นของเครื่องดินเผาประดับสถาปัตยกรรมได้
 นอกจากลวดลายที่ใช้ประดับกระจับปี่มุงหลังคาเท่านั้น

เครื่องดินเผาประดับสถาปัตยกรรมสมัยหลังเมืองพระนคร แม้ว่าสถาปัตยกรรม
 เขมรในสมัยนี้จะคล้ายคลึงกับสถาปัตยกรรมไทย และได้ค้นพบภาชนะดินเผาที่ทำขึ้นในประเทศไทย
 ไทยเป็นจำนวนมาก แต่ก็ยังไม่เคยค้นพบการใช้เครื่องสังคโลกของไทยเป็นเครื่องประดับทางสถา
 ปัตยกรรมในประเทศกัมพูชาเลย กระจับปี่มุงหลังคาทั้งในประเทศกัมพูชาและประเทศไทยยังคง
 รักษารูปร่างและแบบของกระจับปี่สมัยเมืองพระนครของขอมไว้ได้จนกระทั่งถึงราวปลายพุทธ
 ศตวรรษที่ ๒๑ (หลังจากนั้นเครื่องเกี่ยวกับได้ขึ้นไปอยู่บนปลายข้างบนและมีรูปร่างเป็นขอ แสดง
 ให้เห็นว่าคงมีการเปลี่ยนแปลงในวิธีการมุงกระจับปี่) กระจับปี่มุงหลังคาของเขมรในสมัยหลัง

เมืองพระนครทำด้วยดินที่อ่อนและเบาว่าในสมัยก่อน มีสติตั้งแต่ชมพูไปจนถึงน้ำตาลปนแดง หลังคาที่เหมือนกับหลังคาสมัยเมืองพระนครจะไม่มีบ่อยนัก

กระเบื้องเชิงชายได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างมากมาย ทั้งในด้านรูปร่างซึ่งเรียวยาว และใน ลวดลายเครื่องประดับ ลายกลีบบัวแต่ก่อนมีลายพันธุ์พฤกษาอย่าง ได้ระเบียบเข้ามาแทนที่หรือ มิฉะนั้นก็เป็นรูปเทพนมที่ออกมาจากคอกบัวหรือลายพันธุ์พฤกษา แม้ว่าฝีมือที่ทำจะค่อนข้างเลว แต่รูปเทวคาเหล่านี้ก็อาจทำให้กะกำหนดอายุได้ ตัวอย่างที่เก่าที่สุดจะขึ้นไปจนถึงต้นหรือกลาง พุทธศตวรรษที่ ๑๘ (ร่วมสมัยสุโขทัยของเรา) ไม่เคยค้นพบปราสาทอีกเลย

ตั้งแต่ระยะเวลาซึ่งยังไม่ทราบกันแน่นอน ก็กลับมีกระเบื้องรูปร่างแบนใหม่ เป็นกระ- เบื้องรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้ามีข้อสำหรับแขวนอยู่บนขอบค้ำบน กระเบื้องแบบนี้มีอยู่ในสถาปัตยกรรม รุ่นหลังและกระเบื้องเคลือบก็เป็นฝีมือจีนทำ กระเบื้องเชิงชายแบบมีรูปเทพนมประดับได้คงอยู่ จนถึงราวพุทธศตวรรษที่ ๒๒ เป็นอย่างน้อยที่สุด เช่นกระเบื้องเชิงชายจากปราสาทพนมสรุกซึ่ง ปัจจุบันรักษาอยู่ในพิพิธภัณฑ์กรุงพนมเปญ

ภาชนะดินเผาสมัยก่อนเมืองพระนคร ได้กล่าวมาแล้วว่าการเปลี่ยนแปลงจากภาชนะ ดินเผาที่เก่าที่สุดในประเทศกัมพูชาไปยังภาชนะดินเผาสมัยก่อนสร้างเมืองพระนครนั้น อาจทราบ ได้โดยยาก ลักษณะของภาชนะดินเผาที่เก่าที่สุดในประเทศกัมพูชาที่ดูจะเป็นลักษณะของภาชนะ ดินเผาสมัยก่อนสร้างเมืองพระนครด้วย ภาชนะดินเผาที่ค้นพบ ณ เมืองออกแก้วและตีพิมพ์ แล้ว รวมทั้งภาชนะที่ค้นพบ ณ เมืองนครบุรี และสถานที่อื่นๆ อีกบางแห่ง ซึ่งยังไม่ได้พิจารณา ศึกษากันเพียงพออาจอยู่ในสมัยก่อนสร้างเมืองพระนคร ภาชนะดินเผาสมัยก่อนสร้างเมืองพระ นครมีเนื้อดินละเอียดเป็นเนื้อเดียวกัน อ่อน และมีเสียงไพเราะ มีสีชมพู บางครั้งก็มีน้ำ ดินคลุมทำให้มีสีตั้งแต่เหลืองถึงแดง เครื่องดินเผาที่ค้นพบโดยใช่เป็นหมุนและเผาไฟได้อย่าง สมบูรณ์ ลักษณะดังกล่าวเป็นลักษณะของภาชนะดินเผาที่เมืองนครบุรี และได้ค้นพบที่สำโรงเสน ด้วย ลวดลายเครื่องประดับเป็นลวดลายที่ใช้สลักด้วยเล็บ ด้วยเครื่องมือสำหรับใช้ขีด ใช้เชือกทาบ หรือใช้หวี ลวดลายเช่นนี้เป็นลวดลายเรขาคณิต ไม่ใช่รูปคนหรือสัตว์ ลวดลายดังกล่าวบางครั้ง ก็ยังคงปรากฏอยู่บนภาชนะดินเผาสมัยเมืองพระนครด้วย

ภาชนะหลายแบบซึ่งเรายังคงพบอยู่จนกระทั่งสมัยปัจจุบัน อาจถือว่ามีขึ้นในสมัย ก่อนเมืองพระนครได้ ทั้งนี้ก็โดยสังเกตจากวิธีปั้นและเนื้อดินเท่านั้น ภาชนะเหล่านี้มีเป็นต้นว่า หม้อใหญ่มีส่วนล่างเป็นวงโค้ง ขันดินซึ่งมีส่วนล่างพองออกและก้นหนึ่งมักหนากว่าอีกก้นหนึ่ง เล็กน้อย ฯลฯ ภาชนะที่เห็นได้ชัดซึ่งอาจสังเกตได้จากเนื้อดินที่ใช้ ก็คือหม้อที่มีเชิงและคอสูง ปั้นโดยใช่เป็น สูงตั้งแต่ ๕-๘ ซม. มีความกว้างตั้งแต่ ๖-๑๒ ซม. ไทบางใบ กาน้ำมีพวย

ค้นพบที่เมืองออกแก้ว นครบุรี สระบารายตะวันตก จานเชิง ฝาโค้งเข้ามีจุดสำหรับจับ ฝารูปกรวย แบ่งเป็นชั้น ๆ ลว และในบรรดาวัตถุต่าง ๆ ก็อาจมีเชิงเทียนดินเผา เชิงของจาน และชิ้นส่วนของเตาไฟ แม้ว่าในกรณีหลังนี้จะมีเนื้อดินผิกละเอียดออกไปมากก็ตาม

ไม่ปรากฏมีเครื่องดินเผาของต่างชาติในสมัยนี้ ยกเว้นแต่การใช้เบ้าหมุนได้สำหรับปั้นภาชนะดินเผาซึ่งคงได้รับอิทธิพลมาจากจีน ภาชนะดินเผาพื้นเมืองในประเทศกัมพูชานั้น ได้แผ่ขยายออกไปอย่างกว้างขวางภายในประเทศ อย่างไรก็ตามก็ดูปลั้วตัวดินเผาที่น่าประหลาดชิ้นหนึ่งซึ่งค้นพบที่เมืองออกแก้วนั้น อาจเลียนแบบมาจากภาชนะสำหรับต้มซึ่งมีหน้าสั้วประกอบในศิลปะจีน สมัยราชวงศ์ถัง (พุทธศตวรรษที่ ๑๒ - ๑๕) ก็ได้

ภาชนะดินเผาสมัยเมืองพระนคร สำหรับสมัยนี้มีการเปลี่ยนแปลงเช่นเดียวกับเครื่องดินเผาที่ใช้ประกอบสถาปัตยกรรม คือเนื้อดินที่ใช้ก็ผิกละเอียดออกไป และภาชนะก็มีรูปร่างแบบใหม่ ภาชนะดินเผาสมัยเมืองพระนครประดิษฐ์ขึ้นสำหรับการใช้สอยโดยเฉพาะ เนื้อดินก็หนา มีทรายปนและแข็ง มักมีสีเป็นสีเทา ภาชนะดินเผาสมัยนี้อาจไม่มีเคลือบ แต่อบน้ำยาที่ถ่านหรือเป็นมัน บางครั้งก็ลงรัก ลวดลายที่ใช้ประดับคงเหลือแต่เพียงลายเส้นนูนอย่างเรียบ ๆ ลายที่สลักลงไปเป็นเส้นหรือแกะลงไปในเนื้อดิน ลายแนวเม็ดลูกประคำ ลายเป็นคลื่น วิธีสลักลายก็ใช้แบบเดียวกับภาชนะดินเผาสมัยก่อนสร้างเมืองพระนคร หรือมีฉนั้นก็ใช้การร่างก่อนเช่นลายเป็นริ้ว ลายกลีบบัว ส่วนประกอบที่ปั้นขึ้นต่างหากและนำมาต่อเติมในภายหลังเป็นลวดลายเครื่องประดับอย่างแท้จริง เช่นลวดลายพันธุ์พฤกษา มีน้อย นอกจากนั้นก็ยังมีห่วงที่จับบนไหขนาดใหญ่บางใบ จุกของฝาภาชนะบางชนิด ที่มาต่อเติมขึ้นในภายหลัง ลวดลายที่ใช้พิมพ์นูนหรือกดลงไปด้วยแม่พิมพ์ไม่เคยพบ

ศูนย์การผลิตที่เขพนมกุเลนก็ดูเหมือนจะผลิตภาชนะบางชนิดเท่านั้น เช่นหม้อมีฝา ขวดมีคอแคบสอบเข้าหากัน แต่ทั้งสองแบบนี้ก็อาจจะอยู่ในสมัยหลังเมืองพระนครได้ เนื้อดินที่ใช้มีทรายปนบ้างเล็กน้อยหรือไม่มีเลย มีเคลือบตั้งแต่สีเหลืองจนถึงสีเขียว

ภาชนะดินเผาอื่น ๆ อีกเป็นจำนวนมากซึ่งแต่เดิมมักคิดกันว่าเป็นฝีมือช่างขอมนั้น ได้ค้นพบมากเช่นเดียวกันในประเทศไทย ภายในพื้นที่ซึ่งแต่ก่อนเคยตกอยู่ในการปกครองของราชอาณาจักรขอม และถ้าไม่คิดว่าในอนาคตรเราอาจค้นพบศูนย์การผลิตแห่งอื่น ๆ เราก็อาจกล่าวได้ว่าภาชนะ "ขอม" เหล่านี้ขึ้นอยู่กับศิลปะลพบุรีภายในประเทศไทย มากกว่ากับศิลปะขอมในประเทศกัมพูชาเอง

ภาชนะอีกชนิดหนึ่งซึ่งใช้เนื้อดินบาง มีสีดินตั้งแต่สีขาวไปจนถึงแดง ไม่แข็ง มีเคลือบสีน้ำตาลแก่มากหรือน้อย เคลือบนี้ได้คลุมทั้งภาชนะหรือแต่เพียงบางส่วนเท่านั้น ภาชนะดังกล่าว

ได้ค้นพบทั้งในประเทศไทยและประเทศกัมพูชาราวปลายสมัยเมืองพระนครของขอมและต้นสมัยหลังเมืองพระนคร ภาชนะเหล่านี้มีอยู่หลายแบบ ประติมากรรมขึ้นอย่างระมัดระวัง มักมีขนาดเล็กและโดยมากก็ไม่มีเครื่องประดับ ยกเว้นลายเส้นที่สลักอย่างง่าย ๆ แต่บางครั้งก็มีทำเป็นรูปสัตว์ เช่นที่จับและพวย เครื่องดินเผาเหล่านี้คงมาจากเมืองเซตียง (ศรีสัตตนาลัยหรือสุวรรณภูมิ) ในประเทศไทย เมืองนี้เป็นศูนย์กลางสำคัญในการผลิตภาชนะดินเผาและส่งเป็นสินค้าขายออกอยู่เป็นเวลาหลายร้อยปี ทั้งนี้โดยไม่เกี่ยวข้องกับการขึ้นหรือลงของอาณาจักรสุโขทัย

ด้วยเหตุที่เราไม่อาจกำหนดอายุของภาชนะดินเผาเหล่านี้ได้อย่างแน่นอน การจัดแบ่งออกเป็นแบบตามรูปร่างซึ่งนายชิลิชและโกรลิเยได้เคยเสนอไว้ ก็คงยังอาจใช้ได้อยู่ แต่ในขณะนี้ก็มีผู้พยายามที่จะแบ่งภาชนะเหล่านี้ออกเป็นภาชนะดินที่มีทรายปนและที่ไม่มีทรายปนแต่มีเคลือบสีน้ำตาลแก่.

(ยังมีต่อ)

